



BACHELOROPPGAVE

Hvilke påvirkninger og senvirkninger vil Covid-19 pandemien ha på unge norske voksnes jobbmuligheter?

What Impacts and Long-Term Effects will the Covid-19 pandemic have on young Norwegian adults' job opportunities?

235 – Madicken Meyer

Reiselivsledelse

Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap

Institutt for økonomi og administrasjon

Tore Frimanslund

19.05.2021

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, *jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.*

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1.0 Introduksjon.....	6
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	6
1.2 Problemstilling	7
1.3 Struktur.....	7
2.0 Teori og historie.....	7
2.1 Kriseteori.....	8
2.2 Viktige historiske kriser.....	9
2.2.1 Bankkrisen (1988-1992)	9
2.2.2 Asia-krisen (1997-1998)	10
2.2.3 Dotcom-krisen (1998-2000).....	11
2.2.4 Finanskrisen (2007-2010)	11
2.2.5 Oljekrisen (2014-2016).....	12
3.0 Metode	13
3.1 Hva er samfunnsvitenskapelig metode?.....	13
3.2 Valg av metode	13
3.3 Validitet og reliabilitet.....	14
4.0 Funn	16
4.1 Litteraturgjennomgang	16
The careers of young people in Europe during the economic crisis: Identifying risk factors	17
The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates	18
Macroeconomic Conditions When Young Shape Job Preferences for Life	20
Scarring Effects of Unemployment	20
When the Economy is Hit, so is She?.....	21

Norge mot 2025: Om grunnlaget for verdiskaping, produksjon, sysselsetting og velferd etter pandemien – side 85-103, kapittel 6 «arbeidsmarkedet»	22
4.2 Sosioøkonomiske effekter av kriser og pandemier	24
Asia-krisen.....	24
Finanskrisen.....	26
4.3 Statistikk og nå-situasjon i Norge.....	28
4.3.1 Situasjonsbeskrivelse av det norske arbeidsmarkedet	28
4.3.2 Situasjonsbeskrivelse av utdanningstilbudet	31
4.3.3 Økende sosiale forskjeller	31
4.3.4 Vold i hjemmet.....	32
4.3.5 Finansielle skjørhetsprosesser	33
5.0 Avslutning	34
5.1 Svar på problemstilling.....	34
5.1.1 Hvilke senvirkninger kan vi forvente.....	34
5.2 Drøfting	35
6.0 Konklusjon	36
6.1 Kritikk og forslag til nye studier	37
7.0 Litteraturliste	38

Figurindeks

Figur 1: litteraturprotokoll - s. 16

Figur 2: hovedtall over arbeidsledige, delvis ledige og arbeidssøkere på tiltak – s. 28

Figur 3: sammensetninger av alder blant helt arbeidsledige – s. 29

Figur 4: fordeling av arbeidsledighet blant yrkesgrupper – s. 30

Forord

Denne oppgaven er avslutningen på min bachelorutdannelse innen Reiselivsledelse ved Høyskolen på Vestlandet, våren 2021.

Studieårene har brakt med seg mye inspirasjon, lærdom og nye opplevelser. Selv om den pågående pandemien brått endret hele studieopplegget fra tidlig i 2020, har jeg fortsatt tillært meg mye ny kunnskap, og en økt forståelse og interesse for fagfeltet reiseliv. Til tross for at høyskolen stengte ned, og dagene ble lange med undervisning via Zoom, nærmer jeg meg nå avslutningen på bachelorperioden. Temaet for oppgaven er i høyeste grad relevant for meg, som vil være nyutdannet under noe man kan argumentere for er det verst mulige tidspunkt.

Jeg vil takke min veileder Tore Frimanslund for støttende ord og god veiledning underveis. Min far, for oppmuntring til studier og støtte gjennom min periode med permittering fra jobb. Jeg vil også takke mine medstudenter og faglærere for faglige diskusjoner, innspill og gode minner gjennom studietiden.

God lesing

Sammendrag

Covid-19 paralyserte store deler av verden på kun noen uker. I tillegg til å stenge ned samfunnet og innskrenke mulighetene for sosiale sammenkomster, hadde pandemien store innvirkninger på økonomien. Denne bacheloroppgaven har hensikt om å undersøke hvordan de økonomiske implikasjonene videre kan påvirke arbeidsmarkedet, spesifikt for unge norske voksne. Jeg har anvendt litteraturanalyse som metode.

Oppgaven er delt inn i seks kapitler. Etter innledningen, går man videre til en teoretisk innføring i kriseteori. I teorikapitlet gjøres det også rede for tidligere økonomiske kriser, og hvilke sosioøkonomiske følger disse brakte med seg. I metodekapitlet gjennomgår og rettferdiggjør jeg den narrative metodikken.

Gjennom kapittel fire, funn, gjengir jeg hovedfunnene og konklusjonene til forfatterne, før jeg ser på sosioøkonomiske effekter og redegjør dagens situasjon i Norge. I avslutningen presenterer jeg hovedfunn fra litteraturstudie og teori for å svare på problemstillingen. Jeg drøfter og konkluderer oppgaven, samt kommer med forslag til videre studier.

Nøkkelord: Covid19, kriseteori, sosioøkonomiske følger, finanskriser og arbeidsledighet

Abstract

The Covid-19 pandemic paralyzed great parts of the world in just a couple weeks. In addition to shutting down society as a whole, the pandemic also had a major impact on the global economy. This bachelor thesis aims at investigating how these economic implications can further affect the labour market, specifically for young Norwegian adults. By conducting a literature study, I ultimately gathered background information about current and future trends.

Furthermore, this thesis is divided into six chapters, beginning with an introduction. After the introduction, we move on to the theory section on crisis theory. The section on theory also includes a recital of previous economic crises and the socio-economic consequences connected to them. The section on methods includes a review and justification of the applied narrative methodology.

In chapter four I reiterate the main findings and conclusions drawn by the reviewed academics, before looking at socio-economic effects and explaining the current situation in Norway.

In chapter five I present the findings from my literature study to answer my research question. Finally, I discuss and conclude the thesis, as well as making suggestions for future studies.

Key words: Covid19, crisis theory, socio-economic consequences, financial crises, and unemployment

1.0 Introduksjon

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Verden står ovenfor en stor utfordring, da vi er i en helt unik situasjon som ikke har utspilt seg tidligere i historien. Det nærmeste vi har vært en lignende situasjon er muligens spanskesyken i 1918. Verdensøkonomien er hardt rammet, og unge voksne som skal inn på arbeidsmarkedet har fått de verste kortene utdelt. Det unike med Covid19-krisen, er at vi ikke lengre kan stå sammen med våre medmennesker. Man er vant til å høre uttrykket «Å stå sammen gjennom kriser», men hva skal man da gjøre når vi er i en krise hvor sosial kontakt er sterkt innskrenket?

Samtidig som rekordmange opplever å bli permittert eller oppsagt, mister man også mulighetene for å hygge seg i sosiale lag på fritiden. Hva kan resultatene av så mange negative faktorer bli, og da spesielt for sårbare grupper som lite etablerte unge voksne?

Den unge arbeidsstyrken er svært viktig for norsk økonomi. Grunnet den økende gjennomsnittsalderen i Norge, får vi en stadig eldre befolkning. En lavere andel av befolkningen vil være i arbeidsfør alder (Furuberg et al., 2018, s. 10). I beregninger utført av SSB, kalkuleres det at andel av befolkningen over 75 år vil øke med 70 % fra 2020 til 2035. Andel av befolkning over 67 år vil ha en vekst på 43 % (*NAV's omverdensanalyse 2021—Utvikling, trender og konsekvenser fram mot 2035*, 2021, s. 17).

Dette skiftet fører til et langt mindre handlingsrom i finanspolitikken, da det vil bli en reduksjon i antall mennesker som arbeider og betaler skatt, samtidig som utgiftene til helse- og pensjonsytelser vil øke. Norge er avhengig av en solid arbeidsstyrke for å takle disse fremtidige utfordringene, og det blir dermed vitalt å gi den nye generasjonen med arbeidere best mulig forutsetninger for å lykkes.

1.2 Problemstilling

Basert på den unike situasjonen vi står i nå, har jeg valgt å dykke dypere ned i hvilke mulige ettervirkninger dette kan forårsake. Til nå har hovedfokuset i media vært smittevern og innskrenkninger på sosiale sammenkomster, men dette har også skapt enorme omveltninger i verdensøkonomien. De langvarige økonomiske konsekvensene har enda ikke vist seg. Gjennom et ønske om å kunne øke forståelsen for hva disse konsekvensene kan bli, har jeg landet på problemstillingen;

«Hvilke påvirkninger og senvirkninger vil Covid-19 pandemien ha på unge norske voksnes jobbmuligheter?».

1.3 Struktur

Oppgaven består av seks kapitler: innledning, teori og historie, valgt metode, funn, avslutning og konklusjon. Teorikapittelet består av kriseteori, og skildringer av store historiske økonomiske kriser. Metodekapittelet forteller mer om litteraturstudiet og dens validitet og reliabilitet.

Kapittel 4, funn, består av hovedpoengene fra litteraturstudiet, hvor artiklene er knyttet til effekter fra lavkonjunkturer og deres påvirkning på befolkningen. I dette kapittelet ser jeg også på sosioøkonomiske effekter fra kriser og pandemi. Til slutt kommer det statistikk om arbeidsmarkedet fra NAV, og skildringer om nå-situasjonen i Norge både for arbeidsmarkedet, utdanning og sosioøkonomiske forskjeller i samfunnet. Her vil jeg også knytte Hyman Minskys tre skjørhetsprosesser til Covid-19 pandemien.

Til slutt kommer avslutningen, som svarer på problemstillingen samt drøfter og konkluderer oppgaven. Her vil jeg også komme med tanker rundt arbeidet med å skrive oppgaven, samt foreslå idéer til videre studier.

2.0 Teori og historie

I teorikapittelet vil jeg gå igjennom kriseteori, som gir et teoretisk fundament for temaet. Videre vil jeg greie ut for tidligere store historiske kriser. Gjennom å øke kunnskapen om tidligere økonomiske nedgangstider, danner man muligheter for å kunne trekke paralleller og sammenhenger med nåtidens krise.

2.1 Kriseteori

Ofte skjer finans- og realøkonomiske kriser i sammenheng. Det kan også oppstå finanskriser som ikke sprer seg ut til realøkonomien. Jeg vil se på Hyman Minsky's dynamiske krisemodell for å bedre forstå fenomenet. Minsky utviklet modellen på fem faser for å lettere kunne forstå utviklingen av finansielle kriser. Han mente at en stabilitet i økonomien førte til ustabilitet, gjennom ekstremer i menneskelig psykologi og risikovurdering. Dette fører videre til prisbobler og kollapser i økonomien (Van Lear, 2010, s. 70).

Displacement

Hyman Minsky mente at alle finansielle kriser startet med et makroøkonomisk sjokk. Dette er et sjokk som endrer menneskes oppfatninger om ting som sin egen fremtid, profittmuligheter og endret naturlig atferd. Dette sjokket må være stort nok til at økonomien tar et stort hopp fra sin vanlige kurve. Ting som kan forårsake dette er store tekniske gjennombrudd, innovasjoner, kriger og økninger i oljepris (Minsky, 2008).

Overtrading

Den store økningen i etterspørsel gir forhåpninger til tilbyderne om at veksten vil være varig, og denne optimismen skaper videre oppgang. Aktørene kan bli irrasjonelle og bobler kan oppstå. Vanlige mennesker begynner å spekulere på aksjemarkedet, og økonomien er i en periode med høyere vekst enn normalt.

Monetary expansion

Økningen i økonomien skaper et større behov for kapital. Både bedrifter og privatpersoner ønsker å låne penger for å delta, og bankene følger etter ved å bli mindre selektive og restriktive med å låne ut kapital. Prospekter som tidligere hadde blitt sett på som for risikable, blir nå godkjent for lån. Langsiktige investeringer er mindre attraktive, og det blir i større grad satset på kortsiktige spekulasjoner i håp om større profitt. Innen i denne perioden er det både økt pengebruk og kreditt.

Revulsion

Denne fasen inntreffer når aktører begynner å bli klar over at man befinner seg inne i en boble, og at toppen kanskje er nådd. Børsen og boligmarkedet blir mer nervøse, og flere selger seg ut. Vendepunktet kan oppstå når et stort selskap eller en bank bryter sammen, priskollapser eller avdekkinger av ulovlige finansielle transaksjoner.

Bankene reagerer på dette med å bli mer restriktive, noe som fører videre det fallende markedet. Panikk kan oppstå, da det som regel kun er noen få av investorer som klarer å selge seg ut på toppunktet (Minsky, 2008).

Discredit

Oppstår når boblen har sprekt og en finansiell krise har blitt et faktum. Veksten ligger nå under den normale banen, og mange selger seg ut selv med tap i frykt om enda større tap. Bankene er enda mer forsiktige, og selv solide bedrifter sliter med manglende kreditt. Dette resulterer i store mengder konkurser.

2.2 Viktige historiske kriser

For å bedre forstå den pågående økonomiske krisen Covid-19 har forårsaket, vil vi her se på tidlige økonomiske kriser i historien, og hva som forårsaket disse. Myndighetenes erfaringer og lærdom fra disse krisene, har bidratt med å utvikle støttesystemer og regelverk som er bedre rustet til å takle fremtidige kriser og nye utfordringer.

2.2.1 Bankkrisen (1988-1992)

Ble utløst av et kraftig fall i oljeprisen i 1986. Norge hadde da en stor oljeproduksjon, og fallet i pris svekket både eksporten og de offentlige finansene (NOU 2021: 4, 2021, s. 42). I tillegg til fallet i oljepris, hadde en stor økning i innenlandsk etterspørsel etter varer og tjenester ført til en stor vekst av import. Den økte kostnadsveksten og svakere internasjonale konjunkturer førte samtidig til en redusert vekst av eksport. Disse faktorene førte til at driftsbalansen overfor utlandet falt fra et overskudd på 4 pst. av BNP i 1985, til et underskudd på 6 pst. i 1986. Dette førte til at det ble gjort en stor devaluering av den norske kronen, i håp om å holde kronekursen stabil i årene fremover. Som følge av dette valget, gikk den norske økonomien i 1988 inn i sitt største tilbakeslag siden etterkrigstiden.

Kombinasjonen av inflasjon, høye renter og stadig fallende boligpriser førte til svært lav etterspørsel og en stor svekkelse i arbeidsmarkedet. Antall sysselsette i arbeidslivet falt med cirka 100 000 (NOU 2021: 4, 2021, s. 43). Årene som fulgte, ble preget av innstramminger. Denne nedgangstiden påvirket en rekke utviklinger i retningslinjene for økonomisk politikk. Endringer ble gjort for å legge til rette for høyere produktivitet, sysselsetting og en større omstillingsevne.

Staten fikk større eierskapsgrad i industri- og energisektoren, og bedre finansieringsordninger for mindre bedrifter ble etablert. Dette førte utviklingen i en mer effektiv retning, og man kan også se på skattereformen i 1992 som et resultat av de dyrebare erfaringene fra denne perioden.

Gjennom denne nedgangsperioden oppsto det en vekst i opptak av lån. Fra 1988 så man at mange banker hadde svært store tap på lån og garantier, noe som førte til problemer for de små og mellomstore bankene. Disse bankene mottok krisestøtte fra næringsfinansierte fond, men problemene vedvarte. 1991 ble kalt det store kriseåret, og situasjonen utviklet seg til en systemkrise. Kreditkassen brøt sammen, og ringvirkene ble at selv de største bankene gikk ad undas. De politiske myndighetene måtte i stor grad ta over håndteringen av situasjonen, men det fantes ikke statlige institusjoner forberedt på systemkrise. Derfor ble Statens banksikringsfond etablert i 1991, tett fulgt av Statens bankinvesteringsfond samme år (NOU 2021: 4, 2021, s. 43). Etter å ha erfart denne krisen, ble trepartssamarbeidet brakt frem igjen i lyset. Det var stor enighet i politikken og samfunnet for at en statlig kontroll på den økonomiske politikken var nødvendig og velkommen.

2.2.2 Asia-krisen (1997-1998)

Flere land i Asia hadde en stor økonomisk vekst på nittitallet, som et resultat av økonomisk liberalisering og en større satsning på utdanning, eksport og industriproduksjon. Det var en god tilstrømning av kapital fra både amerikanske og europeiske investorer. I midten av nittitallet ble verdien på den amerikanske dollaren justert opp, noe som igjen førte til at prisen på eksportvarene fra Asia ble dyrere i det internasjonale markedet. Mye av den lånte kapitalen ble brukt til risikable og spekulative investeringer, og gjelden var også tatt opp i amerikansk valuta. I 1995 krasjet det thailandske eiendomsmarkedet, og i 1997 slet også bankene i Thailand. Problemene spredde seg på kontinentet, og flere av landene måtte gi opp sin fastkurspolitikk knyttet til den amerikanske dollaren. Dette førte til et bredt børsfall i verden, og Oslo Børs falt med 50 % fra april til oktober 1998 grunnet fall av børser over hele verden, samt et kraftig fall i prisen på olje (Tenold, 2002, s. 11).

Asiakrisen var hovedsakelig en finans- og valutakrise, og spredde seg ikke nevneverdig til realøkonomien i Norge (NOU 2021: 4, 2021, s. 43).

2.2.3 Dotcom-krisen (1998-2000)

Oppsto etter den økonomiske veksten på 1990-tallet, som var en av de største gjennom hele århundret. I midten av nittitallet var internett en raritet, og var lite kjent utenfor en smal gruppe av spesielt interesserte. Den niende august 1995 blir sett på som starten av internettboomen, etter at nettleseren Netscape Navigator ble sluppet på markedet sammen med en børsnotering (Moshenskyi, 2018, s. 44). Dette førte til en stor interesse for selskaper knyttet til informasjonsteknologi, som for eksempel Microsoft og Google, og en stor vekst på børsen for slike selskaper.

I 1998 kunngjorde The Federal Reserve System of the USA en planlagt reduksjon av styringsrenten på 0.25 %, og en lovnad om videre reduksjoner i tiden fremover. Slutten av 1998 viste de høyeste tallene på det amerikanske aksjemarkedet. Investorene trodde at krisetiden var over, og at markedene ville være stabile i lang tid fremover. Senteret for oppturen på børsen var «dot-com» bedriftene, som besto av selskaper som solgte varer og tjenester via internett (Moshenskyi, 2018, s. 44). I tiden 1994-1999 vokste aksjene til de ti største internettbedriftene med nesten 4000 %, noe som ga investorene 100 % profitt hvert år, mens andre store selskaper i samme periode ga tilbake et gjennomsnitt på 40 % profitt.

Fallgruven oppsto når ivrige aksjespekulanter begynte å kjøpe opp aksjer til alle mulige selskaper som var internett-basert, uten å undersøke selskapene eller vurdere risikoen. Flere selskaper ble børsnotert for flere hundre millioner dollar, men overlevde kun en kort periode. Boblen sprakk den tiende mars 2000, når en stor del av disse selskapene falt mange poeng på børsen NASDAQ. Stadig flere av de internett-baserte selskapene gikk konkurs, og investorer mistet alt. Av de 357 selskapene som eksisterte i 1999, sto bare 76 igjen i 2001. Markedet gikk ned 1,755 billioner dollar i verdi på 7 måneder (Moshenskyi, 2018, s. 45).

Når kursen sank på internettselskaper, begynte også tapene å spre seg over på andre markeder på børsen. Den gjennomsnittlige lønnsomheten til et investeringsfond falt fra + 76,72 % til – 31,52 % (Moshenskyi, 2018, s. 46).

2.2.4 Finanskrisen (2007-2010)

Årene etter bankkrisen i 1988-1992 bar på en solid og god vekst i norsk økonomi. I 2008 oppsto det store svingninger i de amerikanske finansmarkedene, noe som førte videre til den internasjonale finanskrisen. Årsakene til dette var flere svakheter og ubalanser i det økonomiske systemet.

Lave renter og høye etterspørsler på huslån i USA ble møtt med en for stor lånsgrad. Stadig større risikoer ble tatt gjennom økt finansiell innovasjon, og endringene skjedde raskere enn utviklingen på reguleringen både internasjonalt og i USA (NOU 2021: 4, s. 44).

Norges banker ble skånet fra det risikable boligsparemarkedet og internasjonal statsgjeld som USA slet med, men opplevde fortsatt akutte likviditetsutfordringer. Det kan tenkes at erfaringene fra den norske bankkrisen på 90-tallet hadde forberedt de offentlige systemene godt. De norske reguleringene var allerede strengere enn minimumskravene fra EU, noe som betød at de norske finansinstitusjonene hadde høyere kapital ved oppstarten av krisen.

Selv om Norge klarte seg relativt godt gjennom krisen, førte fallet i verdenshandelen til en nedgang i BNP gjennom nedgang i norsk eksport. En positiv faktor for Norge var at oljeprisene holdt seg oppe gjennom krisen. Norge Bank satt ned styringsrenten med til sammen 4,5 % i en periode fra 2008 til 2009. Statens obligasjonsfond og Statens finansfond ble etablert, og bidro med midlertidig kapital til bankene. Denne kredittpakken hadde mange likheter med ordningene til bankene under krisen på nittitallet. Et særtrekk med finanskrisen er at den ble møtt med et stort internasjonalt samarbeid, som besto av G20, Den internasjonale oppgjørsbanken og EU. Disse jobbet for å skjerpe retningslinjene for banker, gjennom bedre regulering og tilsyn av viktige finansinstitusjoner (NOU 2021: 4, s. 45).

2.2.5 Oljekrisen (2014-2016)

Olje og gass har æren for å ha gjort Norge til et av de rikeste landene i verden, og er den viktigste næringen vi har. Oljefondet vårt har per dags dato en verdi på over 11 124 milliarder kroner (*Oljefondet*, 2021), og fører til at Norge har et svært høy BNP per innbygger. I 2020 var tallet 633 634 kr, en nedgang på 0,8 % (*Norsk økonomi*, 2021).

Prisen for olje hadde vært stabil fra 2011 til 2014, og få mennesker forventet krisen som skulle komme. I slutten av 2014 ble markedet ustabil, grunnet problemer i OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) og en overproduksjon av skiferolje i Nord-Amerika (Bordoff & Losz, 2015). Spikeren i kisten var at Saudi Arabia nektet å kutte i sin produksjon, kombinert med at USA økte sin oljeproduksjon med 80 % fra 2008-2014. Markedet hadde for lite etterspørsel i forhold til mengden olje som ble produsert, og prisen stupte drastisk. Mellom juni og desember 2014, falt prisen for olje med 44 % (Kilian, 2015).

Effektene i realøkonomien blant nordmenn var naturlig nok sterkest blant de rammede i oljebransjen, men påvirket også andre firma som leverte tjenester rettet mot oljeproduksjon.

Sysselsettingen i oljenæringen ble redusert med 24 % i 2014, og hadde store ringvirkninger ut i andre leverandørnæringer. Beregningene til SSB er at nedgangen i oljebransjen ble syvdoblet ut i andre næringer (Statistisk Sentralbyrå, 2017). Styringsrenten ble satt ned til rekordlave 0,5 % i 2016. Selv med skatteletter og lave renter, var utviklingen i inntekten til husholdninger svært lav.

3.0 Metode

I metodekapittelet skal jeg forklare hvilken metode jeg har valgt, som skaper grunnlaget for å løse problemstillingen. Det er viktig å tidlig bestemme hvilken metode som skal brukes, for å lette oppgaven med å hente inn og tyde relevant data. Metodevalget avgjør hvordan man finner kildene, og er viktig for oppgavens reliabilitet og validitet.

3.1 Hva er samfunnsvitenskapelig metode?

Målet med samfunnsvitenskapen er å finne ut av virkeligheten i samfunnet, og metode er hvordan vi går fram for å finne ut av denne sosiale virkeligheten. Gjennom bruk av metode samler vi inn, analyser og tolker data. Metodelære kan brukes for å finne ut om våre antagelser om samfunnet stemmer med virkeligheten eller ikke (Johannessen et al., 2016, s. 26).

To hovedinndelinger av metode, er kvantitativ og kvalitativ. En kvantitativ metode går mest på tall og store hovedtrekk i samfunnet, og undersøkes ved hjelp av spørreundersøkelser og store statistikker. En kvalitativ studie går mer i dybden, og utforsker fenomener ved hjelp av ord istedenfor tall. Kvalitativ metode egner seg spesielt godt når vi skal utforske nye temaer og fenomener som vi vet lite om, og kan skape en bredere og dypere forståelse.

Dataene man samler inn, kan deles inn som harde eller myke. Harde data kan ofte skrives i tall, og er lettere samle inn. Eksempler på dette kan være BNP, og tall for arbeidsledighet. Myke data skildres med ord, og er ofte mer diffuse. Eksempler på dette kan være skildringer om trivsel på arbeidsplasser, menneskelige motiver og følelser (Johannessen et al., 2016, s. 33).

3.2 Valg av metode

Jeg har valgt å gjennomføre en kvalitativ litteraturanalyse. Gjennom å samle og oppsummere viktig litteratur om et tema, gir man leserne et solid utgangspunkt for å lære mer om temaet. Litteraturanalysen man har gjennomført, kan brukes som et springbrett og inspirasjon for

videre forskning. Det hadde vært ønskelig å gjennomføre en systematisk eller bibliometrisk litteraturanalyse, men grunnet begrenset tid og omfanget av bacheloroppgaven falt valget på en narrativ litteraturprotokoll. Teoretiske og narrative er de mest brukte formene for litteraturanalyser, og gjør opp 37 og 27 prosent av artiklene innenfor informasjonsvitenskap (Paré et al., 2014, s. 190).

En narrativ litteraturanalyse skiller seg ut fra andre typer litteraturanalyser. I den enkleste formen, forsøker en narrativ analyse å identifisere hva som er blitt skrevet om et emne eller tema. I motsetning til en systematisk analyse, tar ikke man for seg all relevant litteratur, men den som er lettest tilgjengelig for forfatteren (Paré et al., 2014, s. 185). Man går mer i bredden enn i dybden, for å kunne samle en større mengde informasjon. Det eksisterer ikke et formelt oppsett for hvordan man gjennomfører et narrativt søk, og det er dermed opp til forfatteren å bestemme hvilken litteratur som skal inkluderes.

Det har blitt gjort forsøk for å strukturere prosessen, og et rammeverk ble skapt. Dette består av systematisk datainnsamling i tre trinn; litteratursøk og screening, analyse og prosessering av data, og til slutt skrivingen av litteraturanalysen (Levy & J. Ellis, 2006, s. 181).

3.3 Validitet og reliabilitet

En svakhet ved narrative litteraturanalyser er at den fort kan bli subjektiv, altså påvirket av personlige synspunkter og meninger hos forfatteren. Dette skyldes at det ikke eksisterer en protokoll for hvilken litteratur som benyttes (Paré et al., 2014, s. 185), og det kan lett oppstå «cherry picking». Dette betyr at man velger ut de artiklene, statistikkene og rapportene som passer best med det man selv ønsker å oppnå, eller som undergraver den motsatte siden.

Hele feltet samfunnsvitenskap har blitt kritisert for å være lite valid, da en tolkning av data er vanskelig å gjennomføre uten at den som gjennomfører tolkningen påvirker resultatene (Kvale, 1989, s. 47). Dette er vanskelig å jobbe seg rundt, da samfunnsforskning studerer mennesker, og forskerne selv er deltakere i vårt samfunn. Derfor argumenterer Johannessen et al. for at man trenger et mangfold av metoder og fremgangsmåter når man undersøker noe så kompleks som menneskelig natur (s. 27).

Kvalitative undersøkelser har også møtt kritikk grunnet validitetsspørsmål. Validitet defineres på forskjellige måter, og Kvale påpeker at konsepter som validitet, sannhet og reliabilitet involverer filosofiske spørsmål. Han mener at validitet i kvalitative undersøkelser innebærer at metoden måler det den var ment til, og er en åpen prosess; hvor det å undersøke er å validere (s. 75). Reliabilitet innebærer at gjentakende undersøkelser av det samme fenomenet,

med de samme metodene, vil fortsette å gi det samme svaret. Kvale kritiserer denne definisjonen, da han argumenterer for at det vil være umulig å gjenskape identiske situasjoner for å finne de samme dataene når man undersøker samfunnet. Han mener man heller burde fokusere på hva en forandring i resultatet ved nye undersøkelser betyr (Kvale, 1989, s. 153).

Jeg har brukt Academic Journal Guide for å teste reliabiliteten til noen av mine artikler, og artiklene listet under har oppnådd en ABS 3 rating. Dette betyr at journalene har blitt vurdert som originale og med forskning av høy kvalitet, samt høy selektivitet over hva de publiserer («Academic Journal Guide 2018», 2021);

«Macroeconomic Conditions When Young Shape Job Preferences for Life» er p.d.d. kun et arbeidsdokument, men skal i løpet av 2021 publiseres i Harvards Review of Economics and Statistics.

«The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates» publisert i journalen American Economic Journal: Applied Economics i 2012.

«Coping and Resilience during the Food, Fuel, and Financial Crises» ble publisert i The Journal of Development Studies i 2013.

Jeg fant ikke journalen Global Social Policy i samme guiden, men hos Schimago Journal & Country Rank oppnådde den Q2 (*Global Social Policy*, 2021). Her ble artikkelen «Economic Crisis and its Social Impacts» publisert i 2009.

«Scarring Effects of Unemployment» ble publisert i Nordic Economic Policy Review i 2014, som ble etablert i 2009 av Norges finansministere (*Nordic Economic Policy Review (NEPR) / Nordic cooperation*, 2021).

«The careers of young people in Europe during the economic crisis: Identifying risk factors» Dette dokumentet er skrevet og publisert av det europeisk forskningsprosjekt Negotiate, som er eid av Velferdsforskningsinstituttet NOVA hos OsloMet.. Prosjektet sitt formål er å utforske kortsiktige og langsiktige konsekvenser av jobbusikkerhet og utelatelse fra arbeidsmarkedet for unge voksne. Negotiate har mottatt støtte fra EU's Horizon 2020 research and innovation programme (*Project – Negotiate*, 2020).

Rapporten «Norge mot 2025» er en offentlig utredning, er satt sammen av et ekspertpanel valgt av regjeringen, og skal gi et kunnskapsgrunnlag og pekepinner for hvordan politikerne kan hjelpe landet ut av krisen. Jeg har også valgt å inkludere en masteroppgave; «When the Economy is Hit, so is She?», grunnet lite tilgjengelig litteratur innenfor samme fenomen i Norge.

4.0 Funn

I dette kapitlet vil jeg først gjennomføre en narrativ litteraturanalyse. Deretter kommer det et avsnitt om tidligere sosioøkonomiske effekter av økonomiske kriser, før jeg vil se på nåsituasjonen i Norge, gjennom å undersøke relevant statistikk og tilgjengelige oppdaterte rapporter. Til slutt vil jeg benytte Hyman Minskys kriseteori til å tolke skjørhetsprosessene knyttet til verdensøkonomien under Covid-19 pandemien.

4.1 Litteraturgjennomgang

Jeg vil her undersøke og systematisere eksisterende litteratur, som er relevant for min problemstilling. Fokuset mitt vil være på de ulike ringvirkningene arbeidsledighet fra økonomiske kriser kan gi. Informasjon og lærdom om effekter av tidligere kriser på verdens befolkning, kan være nyttig når vi fremover skal reise opp igjen samfunnet etter Covid19-pandemien. For å forenkle prosessen med å velge hvilken litteratur som skal benyttes, har jeg skapt en litteraturprotokoll for oppgaven. Metoden om utvelgelseskriterier er i henhold til Fink, A. (2013). *Conducting research literature reviews: From the Internet to Paper*. Sage Publications.

Utvelgelseskriterier	Type
Engelsk eller norsk språk	Publikasjonsspråk
Utgitt etter år 2000	Publikasjonsdato
Peer-reviewed journaler og offentlig utgitte rapporter, med få unntak	Utgiver
Av relevans for oppgaven	Innhold
Eksklusjonskriterier	Type

Lav sammenheng til oppgaven og annen anvendt litteratur	Innhold
Lite kredible artikler, rapporter og brev	Design

Figur 1: litteraturprotokoll

The careers of young people in Europe during the economic crisis: Identifying risk factors

Forskning på området rundt utdanning og arbeidsliv skjer i økende grad. Grunnen til dette er at mange unge voksne faller fra når de skal etablere seg på arbeidsmarkedet. Stadig flere får midlertidige jobber, eller deltidsstillinger. Arbeidsledighet og integrering av unge voksne på arbeidsmarkedet er fortsatt en stor utfordring for EU, og flere teorier prøver å greie ut dette fenomenet.

Tradisjonelt sett blir unge voksne hardest rammet av økonomiske og finansielle kriser, siden de ikke har rekket å etablere seg, og de blir ofte først avskjediget når en bedrift skal gjøre innstramminger. Det er store variasjoner innad i EU; i 2014 var arbeidsledigheten blant unge 7,7 % i Tyskland og 7,9 % i Norge, mens den i Spania var på 53,2 % og 52,4 % i Hellas (Karamessini et al., 2016, s. 3).

En egen indikator kalt NEET, viser hvor mange som hverken er i arbeid eller under utdanning. Unge voksne blir klassifisert som mellom 15-29 år i denne artikkelen, som videre nevner at 14 millioner unge i EU falt innunder NEET-kategorien i 2015. En stor del av denne kategorien, er unge kvinner. Grunnen til dette antas å være at de blir pålagt ansvar for huslige oppgaver og barn. Landet med størst forskjell er Hellas, hvor 10,7 % flere kvinner enn menn befinner seg i NEET-kategorien (Karamessini et al., 2016, s. 6).

For å bedre forstå hvem som er i høyest risiko for et usikkert arbeidsliv, har Negotiate undersøkt forbindelsen mellom forskjellige sosio-demografiske faktorer og nivå av arbeidsusikkerhet. Faktorene de har sett på er alder, kjønn, utdanningsnivå, foreldrenes utdanningsnivå, utdanningsfelt og nasjonalitet. Generelt for alle landene, var at individer med høyt utdanningsnivå hadde den laveste arbeidsledigheten. I 23 av 31 europeiske landene, hadde 69,9 % av alle med høyere utdanning en jobb. Kroatia var det eneste landet som skilte seg ut fra denne statistikken (Karamessini et al., 2016, s. 23).

RRR står for Relative Risk Ratios, og tallet viser hvor stor sjanse man har for å være utenfor arbeidslivet. En ung kvinne i Bulgaria, har en RRR på 0,394 grader høyere enn menn, og er dermed 39,4 % mer sannsynlig for å havne utenfor arbeidslivet enn en mann med likt

utdanningsnivå. Kvinner har i de fleste landene generelt en høyere risiko for å havne utenfor arbeidslivet, men Estonia skiller seg ut. Her er RRR faktoren 1,791 høyere for menn.

I Norge er RRR 2,548 for de lavt utdannede, og man har også dårligere sjanser hvis man kommer fra et land utenfor Europa. Kvinner har større sjanse for å havne utenfor arbeidslivet (Karamessini et al., 2016, s. 34). Karamessini et al. konkluderer med at det er store forskjeller mellom landene, men risikofaktorene er de samme. Kjønn, nasjonalitet, utdanningsnivå og foreldene sitt utdanningsnivå er viktige faktorer, men også etterspørsel og den økonomiske tilstanden i landet virker inn på mulighetene. Den største risikoen i de aller fleste landene var et lavt utdanningsnivå, uten spesialisering på noe felt.

The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates

Den neste artikkelen handler om kort- og langsiktige ringvirkninger av å bli uteksaminert i en nedgangsperiode. Artikkelen innledes med at den klassiske neo-modellen for lønnssetting i økonomi, spår kortsiktige effekter på det midlertidige arbeidsmarkedet for både høystående og mer utsatte arbeidere, ved svingninger og i nedgangstider.

De har sett på data over kanadiske høyskoleutdannede fra 1982 til 1999, for å finne langtidseffektene av å graduere ut av skolen i en nedgangsperiode. Resultatene deres var at unge nyutdannede som kom ut på arbeidslivet i en nedgangsperiode, led store inntektstap. Disse tapene blir først visket ut etter 8-10 år (Oreopoulos et al., 2006, s. 1).

I et perfekt neo-klassisk marked, fungerer arbeidsmarkedet så bra at alle effekter fra dårlig flaks og nedgangstider, er midlertidige og av lav betydning for fremtidig lønnsnivå og karriereutvikling. På motsatt side, viser modeller over institusjonell lønnssetting og segmenterte arbeidsmarkeder at midlertidige lavkonjunkturer kan ha permanente konsekvenser; og aller hardest rammes de mest utsatte arbeiderne (Oreopoulos et al., 2006, s. 3).

Forfatterne har valgt å undersøke nyutdannede i denne artikkelen, fordi de er mest sannsynlig til å bli rammet hardest av svingninger på markedet. Det vil da bli lettest å se påvirkningen valg av utdanning har, uten eksterne faktorer som arbeidserfaring. Dataene de undersøker dekker 2 forskjellige nedgangstider, og nesten 20 år med uteksaminerte årskull over 10 forskjellige regioner. Dette prosjektet var de aller første til å matche universitetsdata med arbeidsgiverdata for å kartlegge effektene av nedgangstider. Resultatene deres viser tre

hovedgrupper, som er; flaks, forandring i valg av arbeidsgiver og bedriftstype, og forskjell i hvor stor grad man blir påvirket av lavkonjunkturen (Oreopoulos et al., 2006, s. 4).

De fant at et tap på 9 % i lønnsinntekt for nyutdannede, som ble halvert etter 5 år og utjevnet etter 10 år. Disse tallene inntreffer ikke for arbeidstakere som allerede er etablert på arbeidsmarkedet i samme nedgangsperiode. Valg av arbeidsgiver og bedriftskarakteristikk blir systematisk påvirket av en lavkonjunktur, og kan forklare 30-40 % av det innledende inntektstapet. Inntektstapene er aller sterkest for de som ikke har noe arbeidserfaring og kommer rett fra utdanning; mens arbeidere med to eller flere års erfaring blir mindre påvirket (Oreopoulos et al., 2006, s. 4).

Selv om effekten av lønnstap økte for gruppen som var arbeidsledig lenge, fant Oreopoulos et al. at den sterkeste effekten fortsatt kom fra å bli uteksaminert i en nedgangsperiode. Selv om arbeidstagerne flyttet til en annen region og byttet arbeidsgiver, hang effekten av lønnstap fortsatt igjen. Nedgangskonjunkturer har også en innvirkning på jobbmobilitet. Tallene viser 1,5 % økning av bytte av arbeidsgiver, når arbeidsledighet har økt med 5 %. Man går ut i fra at en arbeidstager bruker tre til fire måneder på søknadsprosessen for hvert jobbskifte, og man kan da miste denne tiden på arbeidsmarkedet hvert år hvis man blir uteksaminert i en lavkonjunktur (Oreopoulos et al., 2006, s. 23).

Forskjellene i lønnsnivå mellom de som bytter jobb, og de som blir værende i samme bedrift, er store. Den gjennomsnittlige økningen i lønnsnivå er på 24 %, men dobles for de som blir værende i samme jobb i erfaringsår to til fem. Dermed kan hyppige skifter av arbeidsgiver forklare 20-25 % av tapet i inntekt som gruppen opplever (Oreopoulos et al., 2006, s. 24).

De konkluderer med at den største delen av inntektstapet kommer fra at man får jobb hos et firma eller i en industri som betaler lavere lønn, enn det man kunne ha forventet hvis man ble uteksaminert i en bedre økonomi. De fant også ut noe annet oppsiktsvekkende; de som fikk sin første jobb i et stort firma, led enda lengre fra nedgangskonjunkturen. Selv om de startet med en bedre lønn, hang effektene lengre i, og man beveget seg senere opp i bedre posisjoner. Arbeiderne som startet i mindre firma, bevegde seg fortere opp i lønn og i stillinger (Oreopoulos et al., 2006, s. 27). En økning i tid søkende etter bedre jobb kunne også rette opp for 30 % av inntektstapet (Oreopoulos et al., 2006, s. 34).

Macroeconomic Conditions When Young Shape Job Preferences for Life

Denne artikkelen ser på hvordan makroøkonomiske forhold under oppveksten, påvirker disse et individs jobbpreferanser livet ut. De har sett på data over gjennomsnittsinntekter fra flere forskjellige amerikanske regioner fra 1920-tallet og utover, og funnet systematiske effekter.

Data som har blitt brukt i studien, er spørreskjema hvor respondentene rangerte blant annet viktigheten av meningen med arbeidet de gjorde, og viktigheten av lønnen de mottok.

Resultatene viser at individer som vokste opp i bedre økonomiske tider i sin region, scoret viktigheten av at arbeidet hadde mening mye høyere, og vektla lønnsgodtgjørelse lavere (Cotofan et al., 2020, s. 7).

Resultatene viser også at årene 18-25 er de viktigste når det kom til forming av jobbpreferanser. De fant at effektene fra disse årene minket lite med alder; noe som betyr at unge mennesker i alderen 18-25 år vil ha et høyere fokus på inntekt livet ut, hvis regionen deres var i en lavkonjunktur i løpet av disse årene. Vi finner det samme på motsatt side; mennesker som opplevde en voksende økonomi i løpet av de samme årene, vil vektlegge meningsfullt arbeid høyere for resten av livet (Cotofan et al., 2020, s. 9).

Forfatterne poengterer at denne effekten kan resultere i en kraftigere økonomisk vekst etter en lavkonjunktur, grunnet at den nye arbeidsgenerasjonen higer etter høyere inntekt. Det samme skjer andre vei; økonomisk vekst kan synke etter en god periode grunnet kohorter av arbeidere som heller mer mot meningsfylt arbeid.

Scarring Effects of Unemployment

Forfatterne har sett på norske data av unge arbeidere, gjennom perioden 1986 til 2008. De har brukt disse dataene for å analysere om det eksisterer store og vedvarende negative følger av arbeidsledighet, og om dette fører til større risk for gjentatte perioder av arbeidsledighet eller en frafallelse fra arbeidsmarkedet. De har fulgt deltakerne opp gjennom ti år, for å undersøke de vedvarende effektene av arbeidsledighet.

På kort sikt, fører arbeidsledighet til inntektstap. Flere studier viser at denne perioden med arbeidsledighet også fører til flere langvirkende konsekvenser, som en svekkelse av fremtidige arbeidsmuligheter. De viser til en studie av Bratsberg et al., *Disability in the Welfare State: An Unemployment Problem in Disguise*, som avdekket at 28 % av alle nye søknader om uføretrygd fra menn i Norge kan tilregnes en tidligere jobभावskjedigelse (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 1).

Arbeidsledigheten i Norge har tradisjonelt vært lav, men tallet er høyere for yngre enn de eldre på arbeidsmarkedet. Hvis man ser på nedgangsåret 1993 i Norge, var arbeidsledigheten blant menn 15-24 år på 14,4 %, mens den kun var 5,7 % blant menn 25-54 år. For kvinner var tallene 12,9 % og 4,2 %. I 1998, et bedre økonomisk år for Norge, var tallene 9,1 % og 2,2 % for menn, mens den var 9,5 % og 2,3 % for kvinner. Forskjellene blant kjønnene kan være et resultat av at menn oftere arbeider i sektorer som er mer utsatt for dårlige økonomiske perioder, som produksjon og byggearbeid (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 4). Flere av kvinner jobber også i offentlig sektor, og har høyere utdanning.

Det finnes ikke lover som bestemmer hvem som skal bli avskjediget når en bedrift skal nedskaleres, men i Hovedavtalen hos NHO står det at senioritet skal prioriteres; med mindre det ligger sterke grunner til rette for annet. Det betyr at de yngste arbeiderne er mest utsatt for å bli avskjediget i en nedgangsperiode (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 5).

Resultatene de fant, var at blant de mennene som startet ut som arbeidsledig, hadde 40 % større sjanse enn gjennomsnittet for å være arbeidsledig ett år senere. Det er mulig at disse var i samme arbeidsledighetsperiode som fra starten, og etter fem år er tallet nede på 10 %.

Personene i kontrollgruppen, som var i arbeid fra starten av, hadde en arbeidsledighet på 7,8 % etter fem år, mot 17,2 % i hovedgruppen. Med tid stabiliserte den økede sannsynligheten for å være arbeidsledig til 5 %, etter åtte år. Da hadde kontrollgruppen en arbeidsledighet på 6 %, mens de som startet ut som arbeidsledig hadde 11 % (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 15). Tallene var relativt like for kvinnene, noe som overrasket forskerne.

Hovedkonklusjonen de trakk fra funnene, var at langtidseffektene fra en periode med arbeidsledighet var sterke. I tillegg var dataene hentet fra unge individer som hadde minimum to år med arbeidserfaring; effektene kan mulig være enda mer skadende for unge på arbeidsmarkedet med ingen erfaring (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 20).

En alvorlig senvirkning kan være at arbeidsgiver kan se på en arbeidssøkers tidligere historie med arbeidsledighet som et tegn på lav produktivitet, og dermed unnlate å vurdere denne kandidaten for ansettelse; selv om denne søkeren har like kvalifikasjoner som andre aktuelle søkere.

When the Economy is Hit, so is She?

En empirisk analyse av oljekrisen i 2014 sin påvirkning på antall tilfeller av vold i hjemmet. Artikkelen ser på hvordan regioner blir påvirket av en nedgangstid i økonomien, og hvordan dette videre fører til høyere besøkstall hos krisesentre. Avhandlingen sammenligner statistikk

fra fylker med både lav og høy andel av arbeidsstyrken ansatt i oljenæringen. Tallene over vold er hentet fra Bufdir, og måler vold i hjemmet gjennom å se på antall brukere på krisesentre per 100.000 innbyggere. Brukerne er videre delt inn som dagbrukere, førstegangsbrukere og beboere.

Nedgangstiden for oljebransjen førte til en økning på 26 % dagbrukere av krisesentre i fylkene Rogaland, Møre og Romsdal og Vest-Agder (M. Poots & Råbu, 2018, s. 8). Økningen var mindre for beboere, og ingen merkbar forskjell blant førstegangsbrukere.

Grunnlinjeresultatet var en økning på 9,97 dagbrukere per 100,000 innbyggere, per kvartal i fylker med mange innbyggere arbeidende i oljenæringen. Økningen for antall beboere, var på 13 % (M. Poots & Råbu, 2018, s. 40). De fant ikke en signifikant økning i antall førstegangsbesøkende på sentrene.

De konkluderte fra tallene de fant, at hovedøkningen i besøk stammet fra tidligere dagsbrukere som nå søkte hjelp hyppigere enn tidligere. Dette kan vise til at situasjonen i hjemmet har eskalert, som et resultat av nedgangen i økonomien (M. Poots & Råbu, 2018, s. 48).

Norge mot 2025: Om grunnlaget for verdiskaping, produksjon, sysselsetting og velferd etter pandemien – side 85-103, kapittel 6 «arbeidsmarkedet»

I innledningen av kapittelet nevner forfatterne at norsk sysselsetting kan få langvarige konsekvenser etter pandemien, og at spesielt unge vil bli hardt rammet. En stor innsats må gjøres for å mobilisere arbeidsledige og personer utenfor arbeidsstyrken.

Stabiliseringspolitikken må tilrettelegge for økt etterspørsel for arbeidskraft, og arbeidsmarkeds- og kompetanspolitikken må bidra til at flere jobber, og at lønns- og arbeidsvilkårene er tilstrekkelige (NOU 2021: 4, 2021, s. 85).

Antall arbeidsledige og permitterte steg i taket etter nedstengingen av Norge i mars 2020. Dette resulterte i et historisk høyt antall registrerte arbeidsledige, over 10 % av arbeidsstyrken. Tallet sank etter noen måneder, og endte på 4,4 % den 16. Februar 2021. Tallet var 89 % høyere enn i februar 2020.

Krisen har rammet arbeidstakere med lavest inntekt hardest, fordi smittevernreglene satt størst begrensning for serviceyrker med direkte kundekontakt. Innenfor disse gruppene finner vi overnatting- og serveringsvirksomheter og underholdning. Arbeiderne i disse sektorene jobber som oftest for private bedrifter, har lav utdanning, lav lønn og ofte deltidsstillinger. Dermed blir både unge, og arbeidere med minoritetsbakgrunn, hardere rammet enn resten av

arbeidsstyrken (NOU 2021: 4, 2021, s. 87). Studenter med deltidsjobb har heller ikke krav på dagpenger fra Nav når de blir permittert, og mister dermed hele sin inntekt.

Norge har tidligere erfaringer med at en midlertidig nedgang på arbeidsmarkedet, fører med seg en varig lavere arbeidsstyrke og sysselsetting. Dette inntreffer grunnet utstøtingsmekanismer, og en tøffere inntreden på arbeidsmarkedet for unge. Det er en reell risiko for at midlertidige arbeidsledige går over til å bli varig arbeidsledige. Grunnen til at enkelte ender opp utenfor arbeidsstyrken, kommer av både seleksjon og varighetseffekter. Seleksjon oppstår når en som har vært arbeidsledig blir forbigått av andre, mer kvalifiserte og erfarne søkere i en jobbsøkersituasjon. Varighetseffektene er når et individ mister sine ferdigheter og kompetanse etter lang tids ledighet. Bedrifter skyr seg for å ansette en person etter lang tid ledighet, da de tror noe dramatisk har skjedd i dette individets liv. Til slutt kan jobbsøkeren ende opp med å miste mot og håp etter lang tid med avslag (NOU 2021: 4, 2021, s. 88).

Når sysselsettingen faller, ser man som regel en økning i arbeidsledighet på 30-50 %. Andelen som ender opp med å falle helt ut av arbeidsstyrken, er om lag halvparten av de som ble arbeidsledige. Dette inntraff etter Finanskrisen i 2008, hvor sysselsettingen over 8 år falt med 5 %.

Ekspertutvalget advokerer for endringer i politikken for å stimulere økonomien og sysselsetting. Arbeidere burde være arbeidsledig i kortest mulig tid, for å minimere negative senfølger. For å oppnå dette, bør politikken ha som mål å stimulere jobbetterspørselen, samt ha en mer aktiv kompetanse- og arbeidsmarkedspolitikkk hvor Nav har nok ressurser til å følge opp den økede mengden brukere (NOU 2021: 4, 2021, s. 89).

Gjennom krisen, har norsk arbeidsliv vist seg å være raske til å omstille seg. Dette har vært mulig grunnet gode organisasjonsmodeller, innovasjon, teknologi og en høy grad av tillit. En høy grad av omstillingene har skjedd internt i de forskjellige bedriftene, og det er dermed viktig å ta vare på eksisterende kunnskapsnettverk. En av hovedårsakene til at Norge kommer seg raskt etter kriser, er den store innsatsen i finans- og pengepolitikken. Gjennom å betale ut gode ytelser til arbeidsledige og permitterte, dannes en inntektssikring som sørger for en videre etterspørsel av varer og tjenester som videre fører til økt sysselsetting. Så lenge landet befinner seg i en lavkonjunktur, er en videreføring av denne politikken, samt en aktiv økonomisk stabiliseringspolitikk viktig.

Før pandemien inntraff, i 2019, skjedde det 810 000 nyansettelser; og 754 000 arbeidsforhold ble avsluttet. Disse tallene viser til en stor arbeidsmobilitet, da hvert fjerde arbeidsforhold ble byttet i løpet av året. Når pandemien inntraff, stupte antall nye ansettelser. Senere sørget stengte grenser for at norsk næringsliv hadde store behov for flere fagarbeidere, ufaglærte og helse- og IT-spesialister. Dette viser at flere næringer er avhengig av importert arbeidskraft, det er for lite samsvar mellom kvalifikasjonene til den norske arbeidsstyrken og næringslivet, og at den geografiske mobiliteten er for lav (NOU 2021: 4, 2021, s. 92).

For å øke mobiliteten igjen, har arbeidsmarkedspolitikken en sentral rolle. Gjennom å tilby opplæring, arbeidstrening, omskolering og individuell oppfølging, kan man bedre omstille arbeidsstyrken til markedets behov.

4.2 Sosioøkonomiske effekter av kriser og pandemier

Asia-krisen

Artikkelen «Economic Crisis and its Social Impacts» dekker de tre landene som var hardest rammet av Asia-krisen i 1997; Sør-Korea, Thailand og Indonesia. Forfatteren argumenterer for at disse landene slet mest grunnet utilstrekkelige programmer for sosial velferd og beskyttelse. Ramesh argumenterer for at offentlig helsevern og skolesystem er en uunnværlig del av kriseberedskap (Ramesh, 2009, s. 80).

Etter Asia-krisen inntraff, triplet tallene for arbeidsledighet seg i både Sør-Korea og Thailand. Indonesia hadde allerede en arbeidsledighet på 1/3 av befolkningen, som økte til å dekke halvparten. Det er også trolig at mange utenfor arbeidslivet ikke ble telt med; så det reelle tallet for arbeidsledighet kan være enda høyere. Effektene av krisen ble forsterket av en økning i priser på husholdningsvarer. Indonesia ble mest påvirket, med en økning av matvarepriser på 81 % i 1998, og ytterligere 25 % det neste året (Ramesh, 2009, s. 81). I Malaysia økte prisene med 9 %. Dette skaper katastrofale følger for den fattigste delen av befolkningen, som allerede bruker store mengder av inntekten sin på å handle matvarer. Basert på nasjonale fattigdomsgrenser, steg andel mennesker i fattigdom mellom 1996 og 1998 fra 11,3 % til 20,3 % i Indonesia, 9,6 % til 19,2 % i Sør-Korea og 11,4 % til 12,9 % i Thailand.

I Indonesia sank kjøpekraften per husholdning gjennomsnittlig med 40 % i urbane deler av landet, mens den bare sank med 6 % i landlige områder. I Thailand sank den med 20 % i landlige områder, og så dermed ut til å påvirke den fattigste delen av befolkningen mer enn i Indonesia. En mulig forklaring for dette kan være at landbruket i Indonesia tok til seg mange

av arbeiderne som hadde mistet jobben i andre sektorer, mens landbruket i Thailand var så utviklet at de ikke ønsket eller kunne ta til seg flere ukvalifiserte arbeidere.

Krisen var fortsatt merkbar i realøkonomien mange år senere, og om lag halvparten av fattigdommen blant befolkningen i Indonesia i 2002 skyldes krisen (Ramesh, 2009, s. 82). De store inntektstapene befolkningene opplevde, førte til økt press for bedre sosiale velferdsprogrammer. Indonesia triplet nesten sitt budsjett for sosialhjelp, og store deler av disse summene ble brukt for å skape arbeidsplasser.

En av de mer alvorlige effektene fra en lavkonjunktur, er fallende tall for unge i utdanning. Dessverre mangler det pålitelige tall for året 1998 i de mest påvirkede landene, men en studie foreslår at deltakelse på videregående skole sank med 11 % i Indonesia, og 8 % i Filipinene (Ramesh, 2009, s. 84). Antall besøkende barn på helsesentre sank fra 47 % til 28 % fra 1997 til 1998. Det ble fryktet en stor økning i dødelighet blant spedbarn som et resultat, men denne frykten ble ikke realisert. Myndighetenes takling av krisen så ut til å stanse nedgangen i folkehelsen.

Når krisen brøt ut, hadde ingen av landene i denne studien tilstrekkelige sikkerhetsnett for å takle situasjonen. Dette resulterte i at de raskt måtte iverksette nye tiltak og programmer. I Indonesia ble først penger til sosialhjelp inkludert i den økonomiske hjelpepakken fra IMF og Verdensbanken i juni 2018, nesten ett år etter krisen inntraff. Indonesia mottok 2,8 milliarder dollar til dette formålet, med krav om visse politiske vilkår. Landet brukte 3 % av sin BNP til subsidier (Ramesh, 2009, s. 86), og i midten av 1998 ble det sosiale sikkerhetsnettet Jaringan Pengaman Sosial etablert, med støtte fra Verdensbanken. Myndighetene startet også Padat Karya, et arbeidsprogram som skapte inntekt for 400,000 mennesker (Ramesh, 2009, s. 87).

I Sør-Korea var landet kun en måned unna valg når krisen inntraff, noe som gjorde at ingen av politikerne var i stand til å handle raskt og avgjørende. Situasjonen bedret seg i februar 1998, når Kim Dae Jung ble satt inn som president. Under hans lederskap ble sosialprogrammene reformert, samt forbedringer i industri- og banksystemer. Landet hadde allerede et system hvor de betalte ut støtte til arbeidsledige, men det ble utvidet for å dekke flere arbeidere etter krisen inntraff. Selv de utbedrete programmer dekket ikke alle, så landet skapte, i likhet med Indonesia, et arbeiderprogram. Etter ti måneder ga dette arbeid til 437,000 innbyggere.

Sør-Korea hadde også et system hvor de dekket 1/3 til 2/3 av lønnen til arbeidere i firma som sto i risiko for å gå konkurs. I 1998 til 1999 dekket de lønnen for 800,000 arbeidere, og studier viser at 22 % av disse jobbene hadde blitt tapt hvis det ikke var for subsidiene (Ramesh, 2009, s. 89).

I Thailand steg prisene på legemidler, og en studie viste at 45 % av helsestasjoner og sykehus tilbydde dårligere helsehjelp under krisen, grunnet økonomiske problemer. Tallet for undervektige barn økte fra 7,9 % til 11,8 % fra 1996 til 1997, deltakelsen på private skoler sank med 7,9 % og offentlige skoler med 1,8 % (Ramesh, 2009, s. 91).

Gjennom starten av krisen, kuttet Thailand i sine offentlige utgifter. Fokuset var på å skape nye jobber, og på å redusere bedriftskostnader. Først i april 1999 ble det lansert sosialprogrammer med økonomisk støtte. The Social Investment Program og Social Sector Program ble dannet, og ga ut lån og støtte rettet til de fattigste. En stipendordning for studenter ble utbedret i 1999, og andelen studenter som slapp å betale skolepenger gikk fra 10 % til 40 %. Programmet for helse ble utbedret gjennom the Low Income Health Card Program, som dekket 20 % av befolkningen i 1998 (Ramesh, 2009, s. 92).

Finanskrisen

Da økonomiske veksten i verden stupte, spredde den seg ut til realøkonomien gjennom flere forskjellige kanaler. Når arbeidsmarkedet og produktmarkedet sliter, resulterer dette i tap av inntekt og høyere kostnader på drivstoff og varer til husholdningen. Gjennom et dårligere finansielt marked blir sparekontoer mindre verdt grunnet dårligere renter, og aksjeporteføljer faller i verdi.

Bedrifter foretar deleveraging for å fremstå mer attraktive for investorer, noe som vil si at de prøver å betale ned mest mulig av gjelden sin gjennom balansen. Dette fører til lavere kredittnivåer, og en begrenset finansiering. Hvis et land har lite ressurser, vil også en finanskrisen føre til kutt i offentlige tilbud; som dårligere sosialhjelp og støtte til helse, infrastruktur og utdanning. En finanskrisen som sprer seg over til realøkonomien kan føre til at fattige i landet har mindre penger å bruke på essensielle ting som mat, helse og utdanning; og kan i tur føre til at barn blir tatt ut av skolen for å delta i barnearbeid (Ötcher-Robe & Podpiera, 2013, s. 4).

I starten av kriser øker ofte budsjettene for sosial velferd i utviklede land. I fattigere land begynner pengene for sosialhjelp å skrankes inn på når myndighetene må gjennomføre budsjettkutt. Under finanskrisen skjedde dette med land i Øst-Europa og Sentral-Asia (Ötoker-Robe & Podpiera, 2013, s. 12). I land støttet med International Monetary Fund programmer, falt budsjettene fra 2008-2010, noe som resulterte i dårligere program for sosial velferd og infrastruktur. Utdanningsbudsjettene i Serbia falt med 25 %, og 10 % i Ungarn.

En negativ sirkel ble dannet i de hardest rammede landene, hvor dårligere økonomisk vekst førte til videre lav etterspørsel, lønnskutt, arbeidsledighet, lavere tilbakebetalingskapasitet og økt økonomisk stress.

Landene som lyktes bedre gjennom krisen iverksatte systemer for å stimulere økonomien og skape større sikkerhetsnett; gjort mulig av det større finanspolitiske og økonomiske handlingsrommet de rikere og mer utviklede landene hadde.

I artikkelen *Coping and Resilience during the Food, Fuel, and Financial Crises*, fant forfatterne mange ulike mestringsstrategier som inntraff den fattigste delen av befolkninger under og etter finanskrisen. De så på kvalitative studier fra 17 utviklingsland, og fant funn som varierte svært etter kjønn og alder. Fellestrekk var at de fleste fant assistanse fra familie, venner, lokalsamfunnet og religiøse organisasjoner, men lite fra statlig sosialhjelp (Heltberg et al., 2012, s. 3).

Studien fant en økning i bruken av selvmedisinering, alternativ medisin og ulisensiert medisin. Mange fryktet å miste hjem og landområder, noe som resulterte i salg av personlige eiendeler, husdyr, fe og biler. Effektene traff kvinner hardere i mange av landene undersøkt, grunnet at de ofte jobbet i lavtlønnede og lavt kvalifiserte jobber; samt at de bar hovedansvar for hjem og barn. Kvinner var også ofte de første som mistet jobben under nedkuttinger i bedrifter, eller måtte jobbe lange skift under dårlige forhold.

Det ble også rapportert seksuell trakassering på arbeidsplassene. Mangel på penger førte til at kvinnene søkte ekstrajobber, og under de lange jobbdagene måtte de eldste barna passe på sine søsken. Presset for å mate familien gjorde at kvinner tok på seg fysisk tunge eller nedsettende jobber; som vaskedame, massør eller sexarbeid (Heltberg et al., 2012, s. 7). Kvinner ble sett på som bedre til å takle strammere tider økonomisk, de både økte sin arbeidsinnsats og sparte penger eller fikk låne av familiemedlemmer.

Det ble også rapportert høyere tall av vold i hjemmet som et resultat fra redusert inntekt og økt stress. Dette viste seg i vold fra menn mot kvinner, men også vold fra mødre mot sine barn. I forhold til tidligere kriser var det flere barn som fortsatte i skolen, men oppmøte ble mer irregulært. I de fattigste familiene måtte barn hjelpe til med arbeid eller barnepass. Det ble en økning i alkohol- og rusbruk, og flere ungdommer begynte med sexarbeid. I Kenya og Zambia oppsto det flere kriminelle grupper av ungdommer, som ikke gikk på skole og måtte stjele for å skaffe seg mat (Heltberg et al., 2012, s. 9).

4.3 Statistikk og nå-situasjon i Norge

I denne delen av bacheloroppgaven skildrer jeg hvordan situasjonen er i Norge per dags dato, og hvilke effekter pandemien har hatt på arbeidsmarkedet, utdannings situasjonen i landet og graden av sosioøkonomiske ulikheter. Jeg kobler også opp Minskys kriseteori til Covid-19.

4.3.1 Situasjonsbeskrivelse av det norske arbeidsmarkedet

Grunnet den pågående pandemien, utgir NAV statistikk over antall arbeidsledige og permitterte ukentlig. For å bedre forstå utviklingen av statistikken, har jeg valgt å sammenligne dagens situasjon, uke 18 år 2021, mot tiden rett før og etter Norge ble stengt ned av Covid-19 den 12. Mars 2020, i uke 11 og 12 2020. Tallene er hentet fra NAV (*Arkiv—Ukentlig statistikk over arbeidsledige. 2020, 2021*) (*Ukentlig statistikk over arbeidsledige, 2021*).

Beskrivelse	Uke 11 2020 (før nedstenging)	Uke 12 2020 (rett etter nedstenging)	Uke 12 2021 (dagens situasjon)
Antall helt ledige	65 344	149 165	107 720
Prosent av arbeidsstyrken som er helt ledig	2,3	5,3	3,8
Delvis ledige	26 393	27 768	72 436
Prosent av arbeidsstyrken som er delvis ledige	0,9	1,0	2,6
Arbeidssøkere på tiltak	14 415	14 365	18 060

Prosent av arbeidsstyrken som er arbeidssøkere på tiltak	0,5	0,5	0,6
I alt - tall	106 152	191 328	198 216
I alt - prosent	3,7	6,8	7,0

Figur 2: hovedtall over arbeidsledige, delvis ledige og arbeidssøkere på tiltak. Kilde: NAV

Ved å se på sammensetninger av alder, kan vi finne de mest utsatte aldersgruppene.

Andel prosent helt ledige av arbeidsstyrken etter alder	Uke 11 2020 (før nedstenging)	Uke 12 2020 (rett etter nedstenging)	Uke 12 2021 (dagens situasjon)
Totalt	2,3	5,3	3,8
19 år og under	1,4	4,6	1,7
20-24 år	3,3	9,0	5,1
25-29 år	2,9	7,4	5,0
30-39 år	3,0	6,5	5,1
40-49 år	2,0	4,5	3,4
50-59 år	1,7	3,6	2,7
60 år og over	1,7	3,0	2,8

Figur 3: sammensetninger av alder blant helt arbeidsledige. Kilde: NAV

Den neste tabellen viser forskjeller mellom yrkesgrupper

Andel prosent helt ledige av arbeidsstyrken etter yrke	Uke 11 2020 (før nedstenging)	Uke 12 2020 (rett etter nedstenging)	Uke 12 2021 (dagens situasjon)
Totalt	2,3	5,3	3,8

Ledere	2,4	8,7	4,7
Ingeniør- og ikt-fag	1,1	1,8	1,5
Undervisning	0,7	1,8	0,9
Akademiske yrker	0,8	1,3	1,0
Helse, pleie og omsorg	1,0	1,9	1,0
Barne- og ungdomsarbeid	2,5	4,7	2,8
Meglere og konsulenter	1,3	2,5	1,7
Kontorarbeid	3,2	7,1	4,9
Butikk- og salgsarbeid	2,9	7,7	5,7
Jordbruk, skogbruk og fiske	2,3	2,6	2,0
Bygg og anlegg	3,8	5,8	4,4
Industriarbeid	3,2	4,9	4,4
Reiseliv og transport	3,5	13,9	11,6
Serviceyrker og annet arbeid	2,7	8,6	5,0

Figur 4: fordeling av arbeidsledighet blant yrkesgrupper. Kilde: NAV

Fra statistikken kan vi se hvor hardt arbeidsmarkedet ble påvirket av nedstengingene. Situasjonen har bedret seg noe for helt arbeidsledige, men man ser fortsatt dårligere tall enn fra «normalsituasjonen» i uke 11. En interessant utvikling er at svært mange har blitt delvis ledige. Dette skyldes store mengder permitteringer, og ansatte som ikke får jobbe like mye som før Covid-19. De hardest rammede aldersgruppene er 20-24, 25-29 og 30-39. Blant yrkene ble reiseliv og transport mest påvirket, deretter ledere, serviceyrker og annet arbeid, butikk- og salgsarbeid og kontorarbeid.

Felles for disse yrkene er at de hovedsakelig befinner seg på det private markedet, og har mange unge arbeidere.

4.3.2 *Situasjonsbeskrivelse av utdanningstilbudet*

Som følge av pandemien, har regjeringen bevilget midler for å øke tilbudet av digital utdanning på alle nivåer. Ønsket har vært at ledige og permitterte arbeidstakere skal raskt kunne ta arbeidsrelevant kompetanseutvikling (Arbeids- og Sosialdepartementet, 2020). Det ble også gjort endringer i regelverk rundt dagpenger, slik at man kunne ta utdanning i 2020 uten å miste rettigheter for støtte. Det har blitt utviklet bransjeprogrammer i et trepartssamarbeid mellom staten og parter i arbeidslivet. Dette består av gratis utdanning og kurs spesielt utviklet for forskjellige bransjer (*Nettbaserte kurs og utdanninger*, 2021).

Covid-19 førte til svært høye søkertall for videre utdanning i 2020. Gjennomsnittlig har antall studenter steget med 2 % årlig de siste ti år, men i 2020 økte tallet med 3,5 % (*Rekordmange studenter i 2020*, 2020). Den største økningen fant man hos 19-åringene, som kom rett fra videregående utdanning. Veksten gikk fra 1 til 16 %. Manglende muligheter for reising, utenlandsstudier og arbeid ser ut til å ha forårsaket denne økningen. Blant aldersgruppen 30-34 økte tallet med 10 %, mot den gjennomsnittlige 3 % økningen. Dette kan skyldes et utfordrende arbeidsmarked og permitteringer.

Karaktergrensene ved mange av studiene har økt. Dette skyldes de rekordhøye søkertallene, men også faktumet at eksamener for videregående studenter ble fjernet vårsemesteret 2020. Trenden har vært stigende for økende karaktersnitt for hvert uteksaminert kull på videregående utdanning, men økningen var ekstraordinært høy i 2020. Dette kan med stor sannsynlighet skyldes avlysning av eksamen. Resultatet har blitt at søkere fra kull 2020 har en fordel ved søknad til høyere studier, sammenlignet med tidligere kull (UNIT, 2021, s. 5).

Studenter har også blitt påvirket av pandemien. Undersøkelsen Studiebarometeret 2020 viser at mange har blitt mindre motiverte, og opplever en følelse av ensomhet. 4 av 5 oppgir at de savner det sosiale studiemiljøet. Rundt 70 % av de 30 000 respondentene mener de har fått dårligere utbytte av undervisningen når den har vært nettbasert. 72 % mente de ville fått et bedre læringsutbytte hvis de hadde fått være til stede på skolen. I tillegg oppgir 6 av 10 studenter at de ikke har en egnet arbeidsplass hjemme. 20 % av studentene har fått økonomiske problemer som følge av permitteringer (*Studentbarometeret 2020*, 2021, s. 5).

4.3.3 *Økende sosiale forskjeller*

Når norske skoler ble stengt ned i 2020, påvirket dette 600 000 elever. Å følge med på hjemmeundervisning krever tilgang til internett og datamaskiner, og kan være utfordrende for

lavinntektsfamilier. Tall fra SSB viser at 10,7 % av alle barn i 2019 tilhørte en husholdning med vedvarende lav inntekt. Dette gjelder mange barn med innvandrerbakgrunn, men også barn uten innvandrerbakgrunn øker i denne statistikken (*Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter*, 2019). Hjemmeundervisning legger også et stort press på foreldrene.

Under økonomiske kriser blir fattige og mennesker med lav utdanning hardest rammet på arbeidsmarkedet. De med kort ansiennitet eller løs tilknytning til arbeidslivet faller først fra, og bransjer som ansetter ufaglærte kutter raskt i arbeidsstyrken sin under nedgangstider (Frischsenteret, 2020).

Dette ser vi i tallene fra NAV, hvor serviceyrker og reiseliv er overdimensjonert blant ledighetstallene. Arbeidere i disse bransjene har også høy grad av kundekontakt, og er i større grad eksponert for smitte.

Prosjektet til NEGOTIATE viste de individuelle forskjellene mellom land i Europa. Felles for de fleste landene, var at de største risikofaktorene for arbeidsledighet og utenforskap, var å være kvinne, lavere utdannet eller med opprinnelse fra et annet land.

I nyere tid har vi færre erfaringer med kriser knyttet til pandemi, men i 1918-1919 herjet spanskesyken landet. 0,6 % av Norges befolkning døde, og unge voksne i arbeidsklassen ble hardest rammet. Personer som bodde i trange leiligheter, hadde høyere dødelighet enn den rikere befolkningen som bodde i større leiligheter. Like resultater er funnet for flere land (Borza, 2001). Dødelighet under pandemi har historisk vært høyest for grupper med lav sosioøkonomisk status. Til tross for dette, prioriteres ikke disse gruppene i vaksinekøen (Mamelund, 2017).

4.3.4 Vold i hjemmet

Ved starten av pandemien ble det uttrykt stor bekymring for økning av vold og overgrep i hjemmet, gjennom mindre sosial kontakt og stengingen av skoler og barnehager. FN rapporterer en global økning av vold mot kvinner og barn, spesielt i nære relasjoner (*Press release*, 2020), etter utbruddet av pandemien. Det har også vært en økning av hatkriminalitet mot mennesker av asiatisk opprinnelse (LTD, 2021).

En rapport fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, ble publisert i slutten av 2020. De ville undersøke om pandemien førte til en økning i tilfeller av vold og overgrep mot barn og unge. Rapporten konkluderer med at krisen traff ungdom som allerede hadde et hjelpebehov, ekstra sterkt. Spesielt i lavinntektsfamilier var alle former for vold og overgrep

overrepresentert. Ungdom med sårbarhetsfaktorer som dårlig økonomi eller tidligere opplevelser med vold, hadde større psykiske plager og en større økning av disse plagene (Hafstad & Augusti, 2020, s. 70). Cirka 15 % av deltakerne i undersøkelsen fortalte om en opplevelse av vold eller overgrep under de åtte ukene skolen var stengt (s. 10).

4.3.5 Finansielle skjørhetsprosesser

Hyman Minskys kriseteori kan tolkes videre til tre sammenhengende skjørhetsprosesser, og jeg vil her forklare hvordan de kan knyttes til den nåværende pandemien.

Den første prosessen startet i januar 2020, når Wuhan, Kina og andre byer i Asia ble satt i lockdown. Dette skapte usikkerhet i det økonomiske systemet, og den 12. Mars 2020 ble børsen i New York stoppet etter den falt 7 % rett etter åpning (Press, 2020). Dette var et resultat av at Donald Trump annonserte at han ville begrense reiser til Europa fra USA. Dette trigget en likviditetskrise på markedet, og var et tegn på at finansiell skjørbarhet var i ferd med å utvikle seg til finansiell ustabilitet og en grobunn for en finanskrisen til å oppstå (Burlamaqui & Torres Filho, 2020, s. 7).

Den andre skjørhetsprosessen ble trigget av at myndigheter innførte nedstenginger i flere land. I midten av mars var de fleste landene i Europa i ulike stadier av nedstenginger, samt California og New York. Dette førte direkte til tap av jobber, inntekt, renteinnbetalinger og skatteinntekter. I panikk begynte flere hedge agents å spekulere i risikable aksjer og videre i ponzi-svindler (Burlamaqui & Torres Filho, 2020, s. 8).

Situasjonen er kompleks, og vi befinner oss nå i den tredje skjørhetsprosessen. Pandemien førte med seg mange konkurser og likviditetsproblemer, og betydelig innsats kreves for å reise opp igjen samfunnet. Hvordan den tredje prosessen blir løst, avgjør om situasjonen blir forverret eller forbedret. Det verste utfallet er en dyp resesjon eller depresjon.

Under oljekrisen, ble styringsrenten satt ned til rekordlave 0,5 % i 2016. Den 7. Mai 2020 ble styringsrenten satt til 0 % (*Styringsrenten redusert til null prosent*, 2020), noe som tyder på at Covid-19 pandemien har blitt en enda større økonomisk krise enn oljekrisen.

5.0 Avslutning

I avslutningen vil jeg svare på problemstillingen gjennom å trekke frem funn fra teori, litteraturanalyse, tidligere historiske kriser og statistikker. Jeg vil drøfte oppgaven før jeg kommer med min konklusjon.

5.1 Svar på problemstilling

Målet med bacheloroppgaven var å se hvordan den pågående pandemien påvirker unge norske voksnes muligheter på arbeidsmarkedet. Gjennom teorigjennomgang og litteraturstudie, viste funnene at nedgangstider i økonomien rammer den yngre generasjonen hardest. De som allerede er i arbeid, har svak ansiennitet og blir dermed ofte avskjediget først. Reiseliv og servicebransjen har blitt mest påvirket av krisen, og har en stor andel unge arbeidere. Disse arbeiderne blir også utsatt for en større smitterisiko gjennom en høy grad av kundekontakt.

5.1.1 Hvilke senvirkninger kan vi forvente

Det har vært vanskelig å samle alle trådene, siden temaet har blitt bredt i løpet av oppgaven. Den største utfordringen er å avdekke senvirkningene fra Covid-19, siden situasjonen er pågående. Jeg har derfor sammenlignet statistikk og effekter vi har sett så langt, mot tidligere historiske kriser. Dette vil forhåpentligvis kunne gi en pekepinn på mulige senvirkninger fra pandemien.

En av artiklene i litteraturstudien viser at unge voksne lider store inntektstap, som bruker 8-10 år på å viskes ut, når de er ferdigutdannede under en nedgangsperiode (Oreopoulos et al., 2006, s. 1). Det oppstår også store systematiske effekter i enkeltindividers jobbpreferanser; hvor de som blir uteksaminert i en lavkonjunktur, vil livet ut ha et høyere fokus på inntektsnivå, og mindre fokus på meningsfullt arbeid (Cotofan et al., 2020, s. 9).

Norske undersøkelser har funnet langtidseffekter fra arbeidsledighet, som resulterte i høyere søknader om uføretrygd, og en større sannsynlighet for å oppleve arbeidsledighet senere (A. Nilsen & H. Reiso, 2011, s. 1). Historien viser at en midlertidig nedgang på arbeidsmarkedet vil gi en varig lavere arbeidsstyrke og sysselsetting. Dette skjer gjennom utstøtingsmekanismer, og en hard start på arbeidslivet for unge voksne (NOU 2021: 4, 2021, s. 88).

Funn i litteraturstudien viste at vold i norske hjem økte i regioner med sterk tilknytning til oljevirkosomhet under den tidligere oljekrisen (M. Poots & Råbu, 2018, s. 48). En nedgang i

inntekt og økt stress resulterte i vold av menn mot kvinner, men også kvinner mot barn, under finanskrisen (Heltberg et al., 2012, s. 9). Man har oppdaget lignende utslag fra Covid-19 pandemien. Tall fra FN viser en global økning av vold mot kvinner (*Press release*, 2020), samt en økende mengde tilfeller av rasistisk motivert hatkriminalitet mot asiatiske mennesker (LTD, 2021). Rapporten fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, viste en økning i antall voldsepisoder og overgrep i norske hjem (Hafstad & Augusti, 2020, s. 10).

Grupper med lav sosioøkonomisk status, har også høyere risiko for dødelighet under en pandemi (Mamelund, 2017). Den hardeste rammede gruppen under Covid-19 pandemien har vært de unge, også når det kommer til arbeidsmarkedet (*Arkiv—Ukentlig statistikk over arbeidsledige. 2020, 2021*) (*Ukentlig statistikk over arbeidsledige, 2021*). Den største utfordringen er knyttet til unge i NEET-kategorien, som hverken er i jobb eller under utdanning (NOU 2021: 4, 2021, s. 87).

En økonomisk krise som spres ut til realøkonomien, har mange senfølger. Både vold i hjemmet, dårligere fysisk og psykisk helse, og varige effekter på individers muligheter på arbeidsmarkedet, er alvorlige konsekvenser som kan ha innvirkninger lenge etter den opprinnelige krisen har gått forbi (NOU 2021: 4, 2021, s. 88).

5.2 Drøfting

Hensikten med oppgaven var å undersøke påvirkningen Covid-19 hadde på arbeidsmarkedet for unge norske voksne. Det faktumet at pandemien fortsatt er i full sving, kompliserte arbeidet med innhenting av data, siden det tar tid for forskere å ferdigstille og få godkjent vitenskapelige artikler. Derfor falt valget, ut av nødvendighet, på å inkludere stoff om tidligere økonomiske kriser. Jeg har også inkludert artikler som ikke er fagfellevurdert, som masteroppgaven som diskuterte økt forekomst av vold i hjemmet under finanskrisen, grunnet manglende vitenskapelige fagfellevurderte publikasjoner.

Pandemien er en helt unik situasjon og utfordring, men lærdom og kunnskap kan hentes fra tidligere krisehåndtering. Et funn som overrasket meg under arbeidet med bacheloren, var sammenhengen forsker Mamelund fant mellom lav sosioøkonomisk status og dødelighet under pandemisk influensa.

Selv om Norge er en sterk nasjon, med flere sikkerhetsnett, infrastruktur og oppsparte midler til å stimulere økonomien, blir vi fortsatt hardt rammet av nedgangstidene. Det er

tankevekkende å reflektere over hvor mye verre situasjonen er i fattigere land, og hvor mye lengre krisen vil påvirke deres innbyggere.

Basert på mine funn vil jeg oppfordre myndighetene til å støtte unge voksnes overgang fra undervisning til arbeidsmarkedet. Dess lengre unge voksne er ute av arbeidsmarkedet, desto større blir risikoen for utenforskap. Utstøttingsmekanismer fører til at arbeidsledige blir enda mindre attraktive på markedet, og man kan i verste fall oppleve å falle helt vekk fra arbeidsmarkedet. Dette er negativt både på individnivå, men også for verdiskapningen. En intensiv innsats for å bedre situasjonen for unge under utdanning eller som søker arbeid, vil tjene både staten og befolkningen på lengre sikt.

6.0 Konklusjon

Å tilrettelegge arbeidsmarkedet best mulig er en stor og komplisert oppgave, og mange faktorer spiller inn på en suksessfull integrering i arbeidsmarkedet. Oppvekst og utdanning er viktige perioder som spiller inn på et enkeltindivids mulighet for å kunne lykkes på arbeidsmarkedet. Lav utdanning er den største risikofaktoren for å havne utenfor arbeidslivet, med en relativ risikofaktor på 2,548 i Norge (Karamessini et al., 2016, s. 34). Den økende forekomsten av vold i hjemmet, og psykiske problemer, kan skape problemer for ungdommer når de senere skal ut på arbeidsmarkedet. Litteraturstudien viser at unge med psykiske problemer er overrepresentert i NEET-kategorien, og har dårligere sjanser på å delta i arbeidsmarkedet i fremtiden (NOU 2021: 4, 2021, s. 87).

For å oppnå lav arbeidsledighet og høy sysselsetting, må tiltak iverksettes for mennesker med lav sosioøkonomisk status, som lavinntektsfamilier, studenter, kvinner og immigranter (NOU 2021: 4, 2021, s. 85).

En lengre arbeidsledighetsperiode fører med seg risiko for å varig falle ut av arbeidsmarkedet. Derfor er det essensielt å støtte overgangen fra utdanning til arbeidsmarkedet under en dårlig økonomisk periode. Det er vanskelig å estimere hva de langsiktige effektene på arbeidsmarkedet vil være, før en lengre periode har gått. De umiddelbare påvirkningene fra Covid-19 var en stor mengde permitteringer, høyere arbeidsledighetstall og et høyere søkertall for unge til høyere utdanning. Basert på litteraturstudiet har man skjellig grunn til å forvente store langvarige effekter fra en så inngripende nedgangsperiode i økonomien.

6.1 Kritikk og forslag til nye studier

Under arbeidet med bacheloren, fant jeg flest relevante studier på engelsk språk. Å tyde vitenskapelige artikler skrevet i et annet språk har vært utfordrende, og fører med seg en risiko for mistolkninger. Mange av artiklene hadde også fagbegrep og tunge økonomiske teorier, som har vært vanskelig å sette seg inn i. Jeg skulle gjerne inkludert enda flere artikler fra høyt vurderte journaler, men flere av temaene hadde lite tilgjengelige stoff av denne typen litteratur.

Omfanget av bacheloroppgaven førte også til en begrensning. Jeg skrev oppgaven alene, og det kan forsterke risikoen ved å velge ut artikler som passer best til ønsket narrativ. Jeg ville gjerne kunne studert effektene over lengre tid, samt sammenlignet tall for arbeidsledighet over en lengre periode.

Det hadde vært spennende å undersøke videre hva de langsiktige konsekvenser vil være, ved å gjennomføre en større studie på et senere tidspunkt.

Det er allerede en aktuell studie på vei, kalt «The association between socioeconomic status and pandemic influenza», utført av prosjektet PANRISK. Målet er å dekke studier av pandemiske influensaer, som rapporterer forbindelser mellom sosioøkonomisk status og dødelighet samt sykehusinnleggelses. Dette vil være den første studien som tar for seg dette fenomenet, og er særs aktuell grunnet den pågående pandemien. Studien ble startet før Covid-19, og en protokoll for systematisk gjennomgang og metaanalyser ble publisert i 2019 (Mamelund et al., 2019).

7.0 Litteraturliste

- A. Nilsen, Ø. & H. Reiso, K. (2014). Scarring Effects of Unemployment. *Nordic Economic Policy Review*, (1), 13–45.
- Academic Journal Guide 2018. (2021). *Chartered Association of Business Schools*.
<https://charteredabs.org/academic-journal-guide-2018/>
- Arbeids- og Sosialdepartementet. (2020, 29. mai). *Forlenger rett til å kombinere dagpenger med utdanning* [Pressemelding]. Regjeringen.no; regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forlenger-rett-til-a-kombinere-dagpenger-med-utdanning/id2704154/>
- Arkiv—Ukentlig statistikk over arbeidsledige. 2020. (2021, 7. mai). nav.no.
<https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/flere-statistikkomrader/relatert-informasjon/arkiv-ukentlig-statistikk-over-arbeidsledige.2020>
- Bordoff, J. & Losz, A. (2015). Oil Shock—Decoding the Causes and Consequences of the 2014 Oil Price Drop. *CIRSD*. <http://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-spring-2015-issue-no3/oil-shock-%E2%80%94-decoding-the-causes-and-consequences-of-the-2014-oil-price-drop>
- Borza, T. (2001). Spanskesyken i Norge 1918 – 19. *Tidsskrift for Den norske legeforening*.
<https://tidsskriftet.no/2001/12/medisinsk-historie/spanskesyken-i-norge-1918-19>
- Burlamaqui, L. & Torres Filho, E. (2020). The COVID-19 Crisis: A Minskyan Approach to Mapping and Managing the (Western?) Financial Turmoil. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3693116>
- Cotofan, M., Cassar, L., Dur, R. & Meier, S. (2020). *Macroeconomic Conditions when Young Shape Job Preferences for Life* (IZA Discussion Paper 13123).
<https://ssrn.com/abstract=3573293>
- Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter*. (2019, 18. februar). ssb.no.
<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>

- Frischsenteret. (2020, 24. juni). *Kriser rammer sosialt skjevt*. https://www.frisch.uio.no/om-oss/Nyheter/2020/hernes_o_kriser_rammer_skjevt_stat_styring_v2020.html
- Furuberg, J., Grambo, A.-C. & Årethun, T. (2018). Arbeidsmarkedet fram mot 2030 – noen perspektiver. *Arbeid og velferd, 1*. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/arbeidsmarkedet-fram-mot-2030-noen-perspektiver>
- Global Social Policy*. (2021).
<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=30006&tip=sid&clean=0>
- Hafstad, G. S. & Augusti, E.-M. (2020). *Barn, ungdom og koronakrisen* (2; s. 74). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
https://www.nkvts.no/content/uploads/2020/12/Rapport_2-20.pdf
- Heltberg, R., Hossain, N., Reva, A. & Turk, C. (2012). Coping and Resilience During the Food, Fuel, and Financial Crises. *Routledge, 49(5)*.
<https://doi.org/10.1080/00220388.2012.746668>
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig Metode* (5. utg.). Abstrakt forlag AS.
- Karamessini, M., Symeonaki, M., Stamatopoulou, G. & Papazachariou, A. (2016). *The careers of young people in Europe during the economic crisis: Identifying risk factors* (3.2). <https://fagarkivet.oslomet.no/jspui/bitstream/20.500.12199/971/2/NEGOTIATE-working-paper-no-D3.2-The-careers-of-young-people-in-Eurpa-during-the-economic-crisis.pdf>
- Kilian, L. (2015, 25. februar). Why did the price of oil fall after June 2014? *VoxEU.org*.
<https://voxeu.org/article/causes-2014-oil-price-decline>
- Kvale, S. (1989). *Issues of Validity in Qualitative Research*. Studentlitteratur.
- Levy, Y. & J. Ellis, T. (2006). A Systems Approach to Conduct an Effective Literature Review in Support of Information Systems Research. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline, 9*, 181–212.
<https://doi.org/10.28945/479>

- LTD, H. M. I. (2021). *Covid-19 and hate crime*. https://www.report-it.org.uk/covid_19_and_racis_hate_crime
- M. Poots, C. & Råbu, K. (2018). *When the Economy is Hit, so is She?* [Masteroppgave, Norwegian School of Economics]. NHH Brage. <http://hdl.handle.net/11250/2586496>
- Mamelund, S.-E. (2017). Social inequality – a forgotten factor in pandemic influenza preparedness. *Tidsskrift for Den norske legeforening*.
<https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0273>
- Mamelund, S.-E., Shelley-Egan, C. & Rogeberg, O. (2019). *The association between socioeconomic status and pandemic influenza: Protocol for a systematic review and meta-analysis*. 7. <https://doi.org/10.1186/s13643-018-0931-2>
- Minsky, H. (2008). *Stabilizing an unstable economy*. McGraw Hill.
<https://altexploit.files.wordpress.com/2017/08/hyman-minsky-stabilizing-an-unstable-economy-2008.pdf>
- Moshenskyi, S. Z. (2018). Boom and crisis of the «dot-coms» in the USA (1995–2000). *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, ISSN 1994-1749*. 2018(Вип. 2 (40)), 4. [http://dx.doi.org/10.26642/pbo-2018-2\(40\)-44-47](http://dx.doi.org/10.26642/pbo-2018-2(40)-44-47)
- NAVs omverdensanalyse 2021—Utvikling, trender og konsekvenser fram mot 2035* (1). (2021). Arbeids- og velferdsdirektoratet. <http://www.nav.no/omverdensanalyse>
- Nettbaserte kurs og utdanninger*. (2021, 3. mai). Utdanning.no.
https://utdanning.no/tema/utdanning_nyttig_informasjon/nettbaserte_kurs_og_utdanninger
- Nordic Economic Policy Review (NEPR) | Nordic cooperation*. (2021, 5. mai).
<https://www.norden.org/en/information/nordic-economic-policy-review-nepr>
- Norsk økonomi*. (2021. februar). ssb.no. <https://www.ssb.no/nasjonaltregnskap-og-konjunkturer/faktaside/norsk-okonomi>

- NOU 2021: 4. (2021). *Norge mot 2025*. Finansdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/612755ca262842329ae0a7968e66351f/no/pdfs/nou202120210004000dddpdfs.pdf>
- Oljefondet*. (2021, 21. april). Norges Bank Investment Management. <https://www.nbim.no/no/>
- Oreopoulos, P., von Wachter, T. & Heisz, A. (2012). The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates. *American Economic Journal, Applied Economics*(4 (1)), 1–29.
<http://dx.doi.org/10.1257/app.4.1.1>
- Paré, G., Trudel, M.-C., Jaana, M. & Kitsiou, S. (2014). Synthesizing information systems knowledge: A typology of literature reviews. *Information & management*, 52((2)), 183–199. <https://doi.org/10.1016/j.im.2014.08.008>
- Press, A. (2020, 12. mars). *Trading halted on Wall Street after stocks plunge 7% at open*. WDIV. <https://www.clickondetroit.com/news/local/2020/03/12/trading-halted-on-wall-street-after-stocks-plunge-7-at-open/>
- Press release: UN Women raises awareness of the shadow pandemic of violence against women during COVID-19*. (2020, 27. mai). UN Women.
<https://www.unwomen.org/news/stories/2020/5/press-release-the-shadow-pandemic-of-violence-against-women-during-covid-19>
- Project – Negotiate*. (2020). <https://negotiate-research.no/project/>
- Ramesh, M. (2009). Economic Crisis and its Social Impacts. *Global Social Policy*, 9, 77–99.
<https://doi.org/10.1177/1468018109106886>
- Rekordmange studenter i 2020*. (2020, 8. april). ssb.no.
<https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/rekordmange-studenter-i-2020>
- Statistisk Sentralbyrå. (2017). Økonomiske analyser 1/2017. *Økonomiske Analyser*, 36(1), 142.
- Studentbarometeret 2020*. (2021). NOKUT.

Styringsrenten redusert til null prosent. (2020, 7. mai). Norges Bank. <https://www.norges-bank.no/aktuelt/nyheter-og-hendelser/Pressemeldinger/2020/2020-05-07-pressemelding-rente/>

Tenold, S. (2002). *Asia-krisen—Fem år senere* (SNF Rapport nr. 11/02). https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/164845/R11_02.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ukentlig statistikk over arbeidsledige. (2021, 7. mai). nav.no. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/flere-statistikkomrader/relatert-informasjon/ukentlig-statistikk-over-arbeidsledige>

UNIT. (2021). *Koronaåret 2020 – Effekten av avlyste eksamener som følge av koronapandemien. Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning.*

Van Lear, W. (2010). Portfolio Shifts, Asset Price Declines, and Liquidity Lock: Understanding the 2007-2009 Financial Crisis. *International Journal of Political Economy*, 39(3), 64–80. <https://doi.org/10.2753/IJP0891-1916390304>

Ötoker-Robe, I. & Podpiera, A. M. (2013). *The Social Impact of Financial Crises: Evidence from the Global Financial Crisis.* 6703. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6703>



Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave - BO6- 2011

BO6-2011-BO-2021-VÅR-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	05-05-2021 09:00	Termin:	2021 VÅR
Sluttdato:	19-05-2021 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgåve	Studiepoeng:	15
SIS-kode:	203 BO6-2011 1 BO 2021 VÅR		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	235
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	12873
----------------------	-------

Egenerklæring *: Ja
Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert
oppgavetittelen på
norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Gruppe

Gruppenavn:	(Anonymisert)
Gruppenummer:	25
Andre medlemmer i gruppen:	Deltakeren har innlevert i en enkeltmannsgruppe

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei